

Cselik Ágnes

RONGYRÁZÁS

2022-07-24 | **ESSZÉ**

Nem a ruha teszi az embert – vagy mégis? A koldus és a királyfi-történetben a legfőbb különbség az öltözkék. Ha a koldus felvette a királyfi ruháját, trónörökössé vált, és az ifjú herceg hiába bizonygatta, hogy nemesi származású, ha szakadt koldusként kért bebocsáttatást apja palotájába.

próbálják ellesni a titkot

Rázzuk a rongyot, villogunk a külvilágnak, csomagoljuk testünket, szavak nélkül kommunikálunk. Elrejtjük, amit takargatni akarunk és kiemeljük, amit hangsúlyozni

szeretnénk. Új divatszakma született, a neve is menő, mint maga a szakma, stylist, a profi stílustanácsadó, aki voltaképpen életvezetési szakember: megmutatja, kiknek kellene lennünk és mit kell tennünk, hogy előnyös legyen a külsőnk. Kihozza belőlünk a nem is sejtett lehetőségeket. Akiknek nem telik stylistra, a közösségi médián csüggve próbálják ellesni a titkot, követik az influenszereket, a véleményvezéreket, vagy tutorialokkal, oktató videókkal igyekeznek elsajátítani a titkos tudást, a stílusérzéklet, ami hatalmat ad.

Az erőlködés a feltorlódtott válságok közepette még nevetségesebb – de csak annál inkább uralja a médiát, a közbeszédet, az élet-imitációt.

A Maslow-féle motivációs piramison ^[1] a megfelelő ruházkodás iránti igény horizontálisan először a fizikai alapszükségletek szintjén, a piramis legalján helyezkedik el, hiszen ezen is múlhat az egyén túlélése vagy a túlélés esélye. És épp az öltözködés kérdése a piramison rendhagyó módon vertikálisan is megjelenik, sőt, gyakorlatilag minden szinten tetten érhető. Jelen van a valahová tartozás szükségletében, ezt jelzik például a népviseletek, az egyenruhák vagy a városi bandák ruházatai; az elismerés szükségletében, hiszen az öltözködés státusszimbólum is; az esztétikai szükségletekben, ami sokszor akár a praktikum, a kényelem és a józan ész rovására érvényesül; és ott találjuk a piramis csúcsán, az önmegvalósítás szükségletében is. Az emberiség története a politika, a háborúk, a gazdaság, az eszközhasználat és a többi története mellett a ruházkodás és a divat története is. Az öltözködés ugyanakkor felül is írhatja a Maslow-piramis szintjeit és hierarchiáját, hiszen gyakran valaki előbb és erején felül költ divatos ruhára, mint élelmiszerre.

Az ipari forradalom fő tényezői között nemcsak a közlekedés megújítását, hanem John Kay repülő vetélőjét (1733), majd a kialakuló fonaléhség megoldásaként napvilágot látott fonó Jennyt (1764), a mechanikus szövőgép (1799), aztán az automatizált, lyukkártyás vezérlésű szövőszék (1805, Jacquard) megjelenését tartjuk számon. A 20. század hajnalán megteremtődött a lehetőség, hogy ne csak a kiváltságosok jussanak megfelelő minőségű és kinézetű ruhaneműhöz, hogy a szélesebb néprétegek is megvásárolhassák.

bármilyen áron

A 21. században a fejlett gazdaságokban nagyon is gyakori, mintegy mesterségesen előidézett alapszükséglet a ruhák felesleges halmozása és sűrű lecserélése. Korábban, a klasszikus gyarmatosítások idején Európa inkább a nemesfémek, nyersanyagok, egzotikus- és luxuscikkek miatt zsákmányolta ki az ismert világ többi részét. Ma elítéljük a gyarmatosítók kegyetlenkedéseit, és elfogadhatatlannak hirdetjük, hogy bármilyen anyag (elefántcsont, arany, fűszerek, gumi, banán stb.) többet érjen, mint az emberi élet. Csakhogy az elmélet és a gyakorlat koránt sincs összhangban. Ha valóban elhisszük, hogy a ruhanemű vásárlása, kidobása és újbóli megvásárlása alapszükséglet, akkor elfogadjuk, hogy bármilyen áron részt kell vennünk a folyamatban – egyénileg és társadalmilag. Jogainkért

harcolva pedig felmentést és felhatalmazást adunk magunknak, hogy bizonyos zavaró tényezőkről ne vegyünk tudomást. Segítségünkre van a fogyasztói társadalom alapvető logikája-működése, s csupán néhány környezetvédő és kevésbé hatni képes aktivista háborodik fel, milyen óriási mennyiségű szemétként jelenik meg a felesleges ruhanemű a harmadik világban, ahová a fejlett gazdaságok a hulladékot hordják, és ahonnan az értékesnek tekintett anyagokat és erőforrásokat zsákmányolják. Példa a chilei Atacama-sivatag, ami mára a világ egyik legnagyobb használatruha-temetője. [2]

Axiómaként kell elfogadnunk, hogy a folyvást változó divatot kötelező követni, s már fel sem vetődik, vajon etikus-e ennyi ruhaneműt vásárolni. Az olcsó ruha esetében talán kialakulhat valami nyugtalanság, de a drágább, divatos márkák kapcsán végképp nem gondolunk arra, hogy a világ más részein élők rabszolgasorban tartásából vagy egyenesen rabosításából származó árut vásárolunk. A cégek többsége

döbbenetesen Janus-arcú. Nyájas profiljukat mutatják a tőkeerős vásárlónak és a fejlett gazdaságnak, ragadozó profiljukat a kiszolgáltatott munkaerőnek és a fejletlen gazdaságnak tartogatják.

A divatos ruházati cégek óriása az 1975-ben alapított, spanyol tulajdonú Inditex, amely olyan márkákat tudhat a magáénak, mint a Zara, Home, Stradivarius, Pull and Bear, Bershka, Massimo Dutti, Oysho, Utergüe és a Lefties. Az Inditex (Industrias de diseño textil S.A.) a világ több mint száz országában van jelen. 2011 nagyon fontos év volt a cégcsoport számára, mert egyszerre két, egymással szöges ellentétben álló eseménysorozat történt, ami nagyon jól mutatja, miként jár el ugyanaz a cég a dolgozóival a világ egyik és másik felén.

illegális varrodák

Óriási botrány robbant ki, amikor a brazil kormány São Paolóban bolíviai és perui rabszolgamunkásokat szabadított ki, akik a Zara üzletláncnak dolgoztak, ruhadarabonként 0,7 USD vagy 0,12 USD bérért. ^[3] A

holland Centre of Research on Multinational Corporation (SOMO) *Captured by Cotton* címmel jelentetett meg tanulmányt, amelyben bemutatja, hogy több más neves divatcég mellett az Inditex Indiában 14–20 éves, nehéz sorsú lányokat dolgoztat napi 12, heti 72 órában, éhbérért. ^[4] 2013-ban Argentínában derült fény arra, hogy az Inditex illegális varrodákat működtet, ahol embertelen körülmények között kényszerítik munkára a dolgozókat. ^[5]

Az Inditex-csoport üzleteiben hetente két alkalommal van árucseré, ami évi 25 000 ruhakollekció piacra dobását jelenti világszerte. A gyakorlatban ez azt eredményezi, hogy a vásárlónak azonnal meg kell vennie a kiszemelt ruhát, mert a későbbiekben már nem lesz elérhető. A túltermelés által mesterségesen kialakított negatív hiánygazdaság túlzott mértékű fogyasztáshoz, felhalmozáshoz és hulladéktermeléshez vezet.

Európában ugyanaz a cégcsoport először 2011-ben, majd a további években folyamatosan elnyeri a „Legjobb munkahely Spanyolországban” elismerést. 2019-ben és 2020-ban pedig az Inditex az előkelő második helyen végzett a megmérettetésben.

2011-ben az Inditex olyan versenytársakat utasított az első helyre maga mögé, mint a közhírré vált dolgozóbarát Google, a Microsoft vagy a Coca-Cola, és azóta is folyamatosan fej-fej mellett vannak a küzdelemben. A díj odaítélésénél a szakmai zsűri mellett a dolgozói szavazatok is sokat nyomnak a latban. A bírálókat szempontjai között megtaláljuk, hogy mennyire rugalmas a cég a dolgozóval a munkaidő és a munkavégzés helyével kapcsolatban, támogatják-e a szakmai továbbképzést és előrelépést, családbarát-e a munkahely, üzemeltet-e a cég óvodát vagy iskolát stb. [6]

Az európai dolgozói elégedettséggel párhuzamosan 2021-ben az Inditex sorozatban tizedszer nyerte el Spanyolországban a „Legelismertebb cég” díjat. [7] Groteszk, hogy a díj odaítélésénél civil szervezetek, gazdasági elemzők, vásárlói érdekképviselők és a szakszervezetek is szavazati joggal rendelkeznek. Úgy tűnik, a szavazó civil szervezetek és dolgozói érdekképviselők kizárólag az európai körülmények alapján szavaznak, és következetesen nem vesznek tudomást arról, hogy mi történik a világ másik felén ugyanannak a cégnek a dolgozóival. Úgy látszik, a társadalmi érzékenység és az emberi jogok tisztelete, ami a fejlett világban alapelvárás egy cégtől, és amiért elismerést és kitüntető figyelmet kap, a fejlődő világban nem elvárható és nem számon kérhető jog.

Szomorú tény, hogy bár 2011 óta tudható, hogy az Inditex erősen megkérdőjelezhető eszközökkel biztosítja jövedelmét, sem a vásárlókat, sem az európai munkavállalókat nem tántorította el a cég iránti lojalitástól. Igaz, az első botrányok és a kezdeti teljes tagadást követően a cég igyekszik meggyőzni a vásárlókat, hogy új, etikus alapokra helyezte üzletpolitikáját.

ujgur kényszermunkatáborok

A ruhaiparban az Inditex mellett más ismert cégek sem mentesek a kényszermunka gyanújától: Bestseller (Only, Jack & Jones), C&A, GAP, Diesel, H&M, Marks & Spencer, Primark,

Tommy Hilfiger stb. ^[8], de ha más szektor felé tekintünk, döbbenetes módon az IKEA háza táját is szó érte, hogy Kubából és Kínából (ujgur kényszermunkatáborok) biztosítja az olcsó munkaerőt. ^[9]

A 2020-as évek ruhaipari trónkövetelője a kínai tulajdonú, 220 országban jelen levő SHEIN ^[10], ami a modern technológiát kihasználva nem is rendelkezik fizikai boltokkal, csak az online térben árusít. A ruhaipari szakma egyik legnagyobb kifogása a jelentős konkurenciával szemben, hogy szemérmetlenül klónozza a befutott divatmárkák sikeres modelljeit. 2021-ben a Reuters cikke nyomán az a vád érte a céget, hogy nem felel meg az Egyesült Királyság Modern Rabszolgaság Elleni Rendelkezésének (Modern Slavery Act), és működése nem átlátható. ^[11] A SHEIN tagadja a vádakát és társadalmi felelősségvállalási kampányt indított.

Textile waste a major

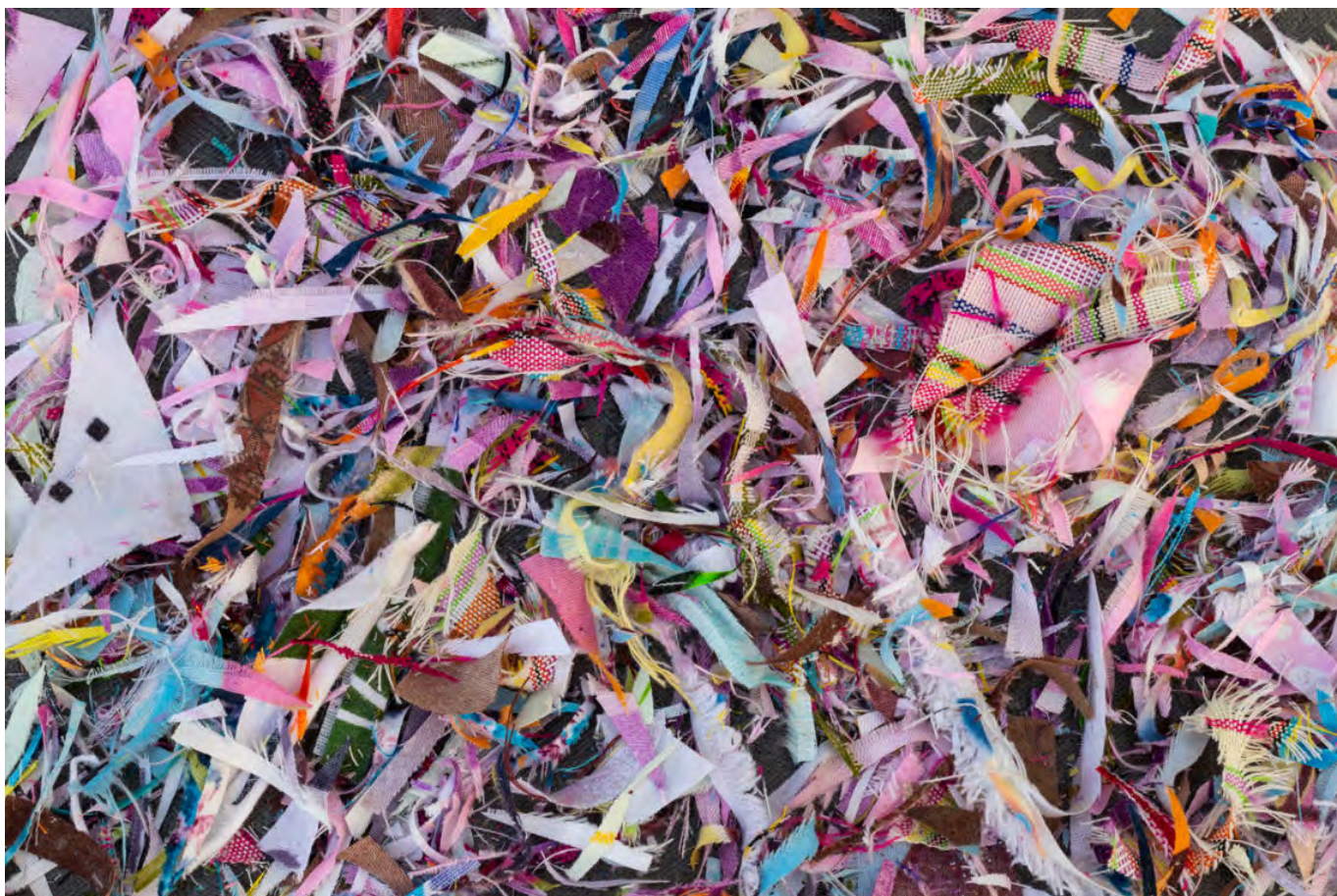
Mindeközben 2022-ben a SHEIN ún. „pop up store”-t, azaz időszakos fizikai üzletet nyitott a világ számos országában, így Spanyolországban is. Madridban a bolt 2022. június 2. és június 5. között volt nyitva. Több tudósítás is beszámolt arról, hogy tömegek éjszakáztak sorokban. Volt, aki 8 órát is várt, hogy hozzájusson néhány ruhadarabokhoz, és valódi győzelemnek élte meg, ha bejutott az üzletbe. Ha a felvételeken csak a lökdösődést, az elkeseredett test test elleni küzdelmet, a hosszú sorokat látjuk – és eltekintünk attól a nem elhanyagolható ténytől, hogy mindenki jól öltözött és jól táplált –, akár azt is hihetnénk, hogy az emberek vízért vagy élelmiszerért tolakszanak ilyen kétségbeesetten – valahol a világ kevésbé szerencsés felén. A harácsolás lázában megvásárolt ruha hamar kidobásra kerül, az el nem adott darabok pedig a szeméttelen végzik. Egyes becslések szerint a legyártott ruhák 80%-át vadonatújan dobják ki világszerte, a szemétbe kerülő ruhaneműnek pedig kevesebb, mint 1%-át hasznosítják újra valamilyen formában. ^[12] Vagyis a fast fashion és az ultra-fast fashion a szeméttelenek termeli kollekciója nagy részét.

legszívesebben nem vennénk tudomást róluk

A fejlett világ rongyrazásának az árát ismét és mindig elsősorban a gyarmatok, a szegénységben tartott országok fizetik meg. Ugyanakkor modern, globalizált világunkban

problémáink akkor is közösek, ha legszívesebben nem vennénk tudomást róluk. A struccpolitika ideje lejárt, az Atacama-sivatag használsruha-temetője és a bangladesi folyókba eresztett ruhafesték méregtartalma ^[13] nem marad lokális, tagadható probléma, mert a Föld tűrőképessége határához érkezett.

A latin-amerikai vagy az ázsiai rabszolgamunkás gyötrelme és embertelen körülményei olyan emberességi kérdéseket is felvetnek, ami felett a fejlett társadalmak sem hunyhatnak szemet. Hiszen már Don Quijote is megmondta Sancho Panzának, amikor a fegyverhordozó arról álmodozott, hogy kormányzóvá lesz a gazdájától ajándékba kapott szigeten: „Tudd meg Sancho, hogy az egyik ember nem több a másiknál, ha a másiknál többet nem cselekszik.” (Első könyv, XVIII. fejezet)

A modern gyarmatok körülményei nehézzé teszik a rabszolgamunkások számára a cselekvést, hogy méltóbb életet élhessenek. Nincs mit tenni, a fejlett gazdaságok polgárain van a sor, hogy bizonyos döntéseket meghozzanak – például amikor arról döntenek, helyes-e megvenni egy újabb ruhadarabot. A szigorú értelemben véve magánszférát érintő kérdés túlnyúlik önmagán, és globális problémákat vet fel. Még az is előfordulhat, hogy a felesleges költekezés és költözés dacára – vagy éppen annak következtében – egyszer csak felkiált egy gyerek: A király meztelen!

1. A Maslow-piramis az emberi szükségletek egymásra épülő hierarchiáját mutatja be. Maslow feltevése szerint az emberi szükségletek:

- 5 fő kategóriába sorolhatók (később további 2 kategóriával kiegészítette).
- A kategóriák között hierarchikus kapcsolat van.
- A magasabb szintű szükségletek kielégítése csak az alacsonyabb rendűek legalább részbeni kielégítése után következhet.

Maslow a szükséglet-hierarchiát először 1943-ban, a *Theory of Human Motivation* című könyvében publikálta. A könyv megjelenését követő 10 évben pedig továbbfejlesztette az elméletet, amit 1954-ben még bővebben leírt a *Motivation and Personality* című könyvében.

<https://promanconsulting.hu/mi-a-maslow-piramis-es-hogyan-alkalmazhato/> ↑

2. https://www.youtube.com/watch?v=uyHgY2O__fY ↑
3. https://www.bbc.com/mundo/noticias/2011/08/110818_zara_brasil_fabrica_condiciones_denuncia_jg ↑
4. <https://www.somo.nl/company/inditex/> ↑
5. <https://cnnespanol.cnn.com/2013/03/28/ong-acusa-a-contratistas-de-zara-en-argentina-de-explotar-a-trabajadores-indocumentados/> ↑
6. <https://www.observatoriorh.com/orh-posts/mercadona-inditex-y-google-las-empresas-mas-atractivas-para-trabajar-en-2020-segun-los-universitarios-espanoles.html> ↑
7. https://cincodias.elpais.com/cincodias/2021/09/08/fortunas/1631101282_461676.html ↑
8. <http://www.indianet.nl/a1106.html> ↑
9. <https://antimilitaristas.org/Ikea-y-la-esclavitud-infantil.html>
https://www.economiadigital.es/empresas/ikea-y-h-and-m-se-ven-envueltas-en-un-escandalo-por-trabajos-forzados_638324_102.html ↑
10. <https://qubit.hu/2021/12/13/miert-nem-meno-az-ultra-fast-fashion-koronazatlan-kiralya-a-shein> ↑
11. <https://www.thefashionlaw.com/shein-is-falling-short-of-modern-slavery-reporting-rules-according-to-new-report/> ↑
12. <https://www.greenpeace.org/mexico/blog/9514/fast-fashion/> ↑
13. <https://www.vous.hu/20161209-viszlat-fast-fashion-ruhagyar-india-ruhaipar-dokumentumfilm-the-true-cost> ↑

kép | [istockphoto.com](https://www.istockphoto.com)